

Prof. dr hab. Paweł Wiliński

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Agaty Żebrowskiej

pt. „Instytucja zatrzymania a gwarancje praw i wolności człowiek w związku z protestami społecznymi w latach 2015-2023”

1. Rozprawa, którą przedstawiono do recenzji, zawiera analizę praktyki stosowania przez organy władzy procesowej instytucji zatrzymania wobec uczestników protestów społecznych. Objęto nią lata 2015-2023, tj. czas szczególnego nasilenia stosowania wobec obywateli formalnie dopuszczalnych form przymusu fizycznego w sposób instrumentalny. Praca koncentruje się zgodnie z założeniami na badaniu rozstrzygnięć sądowych w zakresie zażaleń na zatrzymanie dokonane podczas zgromadzeń publicznych, ale także nieco obok tej deklaracji zawiera szerszą analizę zjawiska nadużywania uprawnień przez organy władzy publicznej wobec jednostki – uczestnika publicznych zgromadzeń. Jest to więc praca przede wszystkim z zakresu stosowania prawa. Zagadnienie badawcze łączy w sobie nie tylko doniosłość teoretyczną w zakresie oceny instytucji prawnej o wysokim potencjale ingerencji w prawa i wolności jednostki i z tego powodu wymagającej troski, ale większą jeszcze wartość analizy stosowania prawa, w tym w perspektywie nadużycia prawa i nadużycia uprawnień przez organy władzy. Sama tematyka zatrzymania procesowego i pozaprocessowego nie jest zagadnieniem nowym, zostało ono dość szczegółowo zbadane w pracach m.in. M. Mozgawy, J. Kosonogi, J. Skorupki, R. A. Stefańskiego, D. Kali, K. Dudki, Ł. Cory, D. Czerniak, K. Pawelca i in. Jednak podkreślić trzeba, że brak jest kompleksowej analizy sposobu korzystania z zatrzymania przez organy władzy w okresie nasilonych protestów społecznych, przyjmujących niespotykaną od 1989 r. intensywność i skalę. Wartością pracy jest więc weryfikacja efektywności mechanizmów prawnych mających służyć jako swoiste bezpieczniki limitujące samowolę władzy wykonawczej i podległych jej organów dysponujących uprawnieniami do użycia siły wobec jednostki. Środkiem służącym do tego celu i poddanym badaniu jest sądowa kontrola legalności, zasadności zatrzymania. Do czasu przygotowania rozprawy brak było kompleksowej pracy badawczej na ten temat. Nawet zatem jeśli uwzględniamy najnowsze publikacje nawiązujące do tej problematyki, jak m.in. opracowania w: *Judicial Responses to COVID-19 Rights Restrictions at National and*

International Levels, The Role of the Judiciary in Multilevel Constitutionalism, ed. M. Florczak-Wątor, F. Gardos-Orosz, Springer 2026, to wybór tematu uznać należy za trafny.

2. Zgodnie z deklaracją doktorantki podstawowym założeniem i jednocześnie celem pracy jest analiza rozstrzygnięć sądowych w wyniku rozpoznania zażaleń na zatrzymania podczas zgromadzeń publicznych w latach 2015-2023. Perspektywa badawcza skierowana jest na wykładnię przesłanek kontroli sądowej oraz ocenę stopnia nadużycia władzy ze strony organów władzy (funkcjonariuszy publicznych), a także analizę pomocniczą statystyczną (m.in. skuteczność zażaleń, czas trwania kontroli, znaczenie argumentacji opartej o Konstytucję i EKPC). Założeniem wstępnym pracy i tezą, być może zbyt wcześnie już tak stanowczo wyrażoną, jest uznanie bezprawności działania organów władzy, masowości bezzasadnego stosowania zatrzymania, stosowania przemocy jako formy nacisku. Te obserwacje, choć nie budzą uwag krytycznych w perspektywie doświadczenia życiowego, powinny być jednak formułowe w rozprawie badawczej jako założenia i hipotezy składające się na objęte polem badawczym ustalenia w oparciu o przedstawione badania. Trzeba bowiem pamiętać, że im więcej założeń stanowczych i uprzednich definiujących tezy rozprawy tym bardziej badanie sprowadza się wyłącznie do potwierdzenia zawartych już na wstępie stwierdzeń, a nie do ustalenia wyników w oparciu o szerokie pole badawcze. Pozbawia to też badawczą możliwość odpowiedzi na pytania pozostające poza tak określonym polem badawczym, w tym racje, jakimi kierowały się w swoich działaniach organy władzy publicznej, również warte zbadania. Tymczasem teza badawcza doktorantki jest jasna i stanowcza od samego początku – zatrzymanie stosowano w latach 2015-2023 do tłumienia protestów społecznych oraz zastraszenia (wywołania „efektu mrozącego”). Tezę główną i pomocnicze pytania badawcze sformułowano w pracy w sposób metodologicznie poprawny, a ich odzwierciedlenie znaleźć można w strukturze szczegółowej pracy i zawartych tam rozważaniach. Wydaje się, że poszerzenie perspektywy badawczej mogłoby pozwolić na sformułowanie wstępnych pytań o szerszym zakresie, także co do znaczenia instytucji zatrzymania w systemie prawnym w okresie społecznych niepokojów, czy oczekiwanych kierunków ewolucji. Wykorzystano w pracy podstawowe dla nauk prawnych metody badawcze – jako podstawową metodę dogmatyczną, metodę historyczną oraz w kluczowym dla pracy zakresie metodę empiryczną.

3. Praca składa się z 6 rozdziałów, poprzedzonych rozbudowanym wstępem, zamkniętych wnioskami końcowymi, bibliografią, wykazami aktów prawnych, literatury, orzeczeń oraz

źródeł internetowych, wykazem akt sądowych, wykazem tabel oraz załącznikiem w postaci kwestionariusza badań. Struktura rozprawy i kolejność rozważań nie nasuwają uwag krytycznych, jest logiczna i odpowiada podstawowym celom badawczym pracy. Rozdziały I-IV i VI zbudowane są proporcjonalnie, a najbardziej rozbudowany rozdział V zawiera badania empiryczne, co nie nasuwa zastrzeżeń. Logiczny układ zachowują rozważania wewnątrz rozdziałów. Ich kolejność nie budzi zastrzeżeń. Prezentowane analizy i tezy tworzą spójną, przemyślaną rozprawę. Autorka powraca w kolejnych rozdziałach do tych samych zagadnień, ale nie czyni tego by multiplikować objętość pracy, lecz ukazać kolejne aspekty omawianych zagadnień i badanej instytucji zażalenia na zatrzymanie. Niezależnie od zakończenia pracy każdy rozdział zawiera wewnętrzne podsumowanie co logicznie zamyka poszczególne etapy analizy.

Recenzowana praca ma 370 stron, nie licząc części formalnych (wykaz skrótów, spis treści, wykaz bibliograficzny, kwestionariusz), oraz obszernego wstępu (17 stron) i zakończenia (8 stron), a łącznie 474 strony. Jest to więc praca obszerna, choć nienadmiernie, zawierająca analizę bezpośredniego jej przedmiotu bez zbędnych ozdobników, rozbudowanych rozważań o kwestiach dla pracy drugorzędnych (zob. uwagi do rozdz. I-II), co ocenić należy zdecydowanie pozytywnie.

Pracę od strony formalnej podzielić można w zasadzie na trzy części. Pierwsza, to część ogólna, zawarta w rozdziałach I-II, mieszcząca uwagi o instytucji zatrzymania procesowego według regulacji z kodeksu postępowania karnego i kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia oraz gwarancji zawartych w aktach wyższego rzędu. Część druga, obejmująca rozdziały III-IV stanowi wprowadzenie do bezpośrednich badań i zawiera analizę prawa z czasu stosowania analizowanej instytucji zatrzymania, dotychczasowych regulacji i standardów oraz relewantnych zmian wprawie wprowadzanych w tym okresie. Część trzecia pracy pomieszczona w rozdziałach V-VI zawiera wyniki badań aktowych i analizę wraz z wnioskami. Wydaje się, że jedynie część pierwsza (rozdziały I-II) ma ograniczone dla tej konkretnej pracy znaczenie, bo stanowi streszczenie aktualnych ustaleń naukowych na temat zatrzymania, tworząc jedynie tło do bezpośrednich oryginalnych badań.

Wybór źródeł w zakresie literatury przedmiotu oraz orzecznictwa zasługuje na pozytywną ocenę. Jest nie tylko bogaty, ale przede wszystkim przemyślany, podobnie jak jego wykorzystanie w toku prowadzonych rozważań, które ma charakter realny, a nie dekoracyjny. Autorka wykazuje się znajomością aktualnej literatury z zakresu procesu karnego (dostrzegalne niewielkie pominięcia), materialnego prawa karnego, prawa publicznego, prawa konstytucyjnego, bardzo dobrą znajomością orzecznictwa ETPC,

publicznie dostępnymi raportami ze źródeł internetowych, dobrą znajomością orzecznictwa TK, oraz podstawową znajomością orzecznictwa SN i sądów powszechnych. Braki są niewielkie i dotyczą najczęściej prac, których pominięcie nie osłabia warstwy relacyjnej pracy. Bez wątpienia rzetelnie zgromadzony materiał badawczy został dobrze wykorzystany.

4. Przechodząc do oceny merytorycznej podkreślić należy dobry poziom merytoryczny badań prowadzonych przez mgr Agatę Żebrowską. Jest to w mojej ocenie praca udana, zawierająca wnikliwą i momentami szczegółową analizę problemu badawczego. Pasja autorki, którą dostrzec można bez trudu, przekłada się na wykonaną pracę nie tylko w zakresie teoretycznych rozważań o podstawach stosowanego prawa, ale przede wszystkim na badania aktowe i ich twórczą analizę. W moim przekonaniu to właśnie fragmenty pracy skoncentrowane na badaniu akt sądowych oraz ich pogłębiona i twórcza analiza stanowią o wartości pracy. Wprawdzie autorka wielokrotnie powraca do niektórych zagadnień, analizując je powtórnie, zwłaszcza przesłanki oceny zasadności stosowania zatrzymania, lecz najczęściej nie są to proste powtórzenia tych samych stwierdzeń, lecz nowe spostrzeżenia albo analiza prowadzona z innej perspektywy. Założone cele badawcze realizowane są sprawnie i jednocześnie konsekwentnie. Konsekwentna jest także doktorantka w szczegółowej analizie tytułowej tematyki prawidłowości oceny stosowania zatrzymania wobec uczestników zgromadzeń publicznych, dostrzegając istniejące braki na poziomie obowiązującego prawa, ale jak się wydaje w pełni trafnie lokując je w większym stopniu w sferze stosowania prawa i nadużywaniu uprawnień przez funkcjonariuszy państwa.

Jednocześnie wypada wskazać, że pewnym mankamentem pracy jest brak perspektywy historycznej odniesionej choćby do okresu RPL i przełomu systemowego, co jak się wydaje byłoby korzystne dla tez i wniosków pracy, a jednocześnie nie byłoby trudne do wykonania choćby w ograniczonym zakresie. Można by także oczekiwać przedstawienia pogłębionych bardziej uwag o charakterze prawnoporównawczym, a materiału do takich badań nie brakuje. Wartość pracy podniosłoby wskazanie obok wniosków mających ogólne brzmienie i najczęściej opisowo przedstawionych propozycji albo zaleceń wymagających realizacji dla ukształtowania prawidłowej praktyki także tych bardzo konkretnych i sformułowanych w postaci tak jasnej jak cała rozprawa. W odniesieniu do kluczowego postulatu zmiany sposobu rozumienia przesłanki legalności zatrzymania w orzecznictwie sądowym niedosyt budzi brak pogłębionej i skonkretyzowanej oraz wzmocnionej argumentami propozycji autorki, zachęcającej sądy do przyjęcia szerokiego pojmowania tej przesłanki.

Poniżej przedstawić wypada szczegółowe uwagi.

Rozdział I zawiera omówienie podstawowych założeń dotyczących zatrzymania, w tym zatrzymania procesowego właściwego oraz istniejących form zatrzymania pełniących funkcje administracyjne, porządkowe. Trafnie doktorantka zwraca uwagę na szczególną regulację instytucji legitymowania prowadzonego w oparciu o przepisy ustawy o Policji, wskazując zbliżony charakter do zatrzymania oraz różnice w poziomie ochrony. Analiza podstawowych pojęć zawarta w tym rozdziale jest poprawna, choć nie zawsze wybór powołanej literatury wskazuje na znajomość prac o znaczeniu pierwotnym, jako że autorka odwołuje się często do pozycji wtórnie relacjonujących zagadnienia. Potrzebne są zawarte w tym fragmencie omówienie technicznych wymogów zatrzymania porządkowego, do którego kolejne fragmenty pracy będą nawiązywać. Podobnie ocenić należy rozważania o znaczeniu i zakresie działania immunitetu.

Rozdział II poświęcono analizie gwarancji przysługujących zatrzymanemu w świetle standardów konstytucyjnego, międzynarodowego i unijnego. Ta trójdzielna perspektywa stanowi trafne rozwinięcie analizy regulacji ustawowej i aktów wykonawczych. Autorka dokonała wyboru i omówiła trzy podmiotowe uprawnienia: wolność zgromadzeń, prawo do wyrażania własnych poglądów, wolność osobistą oraz zespół uprawnień osoby zatrzymanej. Wydaje się, że ten podstawowy katalog mógłby być z zyskiem dla wartości rozprawy uzupełniony o prawo do prywatności, oraz prawo do ochrony danych osobowych, a uprawnienia osoby zatrzymanej także o zakaz zmuszania do samooskarżenia (wspomniany zdawkowo s. 110) oraz prawo do znajomości stawianych zarzutów. Analiza kluczowej dla tej pracy konstytucyjnej zasady proporcjonalności w p. 2.1.1 wydaje się zbyt pobieżna. Można byłoby oczekiwać by autorka sięgnęła w części analizy międzynarodowej i unijnej po literaturę nie tylko polską, ale także wiodącą literaturę w ich oryginalnych językach publikacji. Ciekawe są za to uwagi w części wskazującej na związki wolności osobistej i nietykalności osobistej, wprost odnoszące się do kluczowej tematyki pracy. Za wartość tego fragmentu uznaję także analizę orzecznictwa, w tym najnowszych judykatów ETPC. Ciekawa jest też analiza znaczenia prawa do poinformowania o przyczynach zatrzymania w kontekście jego istoty i naruszenia. Należałoby oczekiwać wyraźnego odróżnienia prawa do skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego przez zatrzymanego od prawa do obrony przysługującego oskarżonemu, a także odróżnienia sytuacji zatrzymanego w trybie pozaprocesowym od zatrzymania w związku z ujęciem procesowym albo celem przedstawienia zarzutów. Przedmiotem pracy nie jest ze swej istoty pozycja oskarżonego, lecz zatrzymanego, a zatem zamiast o prawie do obrony należało przedstawić pogłębione uwagi o

zakresie działania adwokata czy radcy prawnego – tak jak w dalsze części od s. 120. Fragment rozważań o prawie dostępu do akt postępowania nie został omówiony, lecz w istocie jedynie zarysowany, dotyczy to także wykorzystania dostępnej literatury i orzecznictwa, a przecież wiąże się z jądrem rozważań pracy. W zakresie rozważań o prawie do odszkodowania i zadośćuczynienia pominięto istotną część orzecznictwa SN i sądów apelacyjnych.

Rozdział III stanowi płynne przejście od rozważań niemal wyłącznie teoretycznych do badań kluczowych dla rozprawy, dotyczących standardów stosowania prawa w zakresie zatrzymań w związku z protestami społecznymi. Wydaje się, że skoro użyła autorka pojęcia standardów to uzupełnienie ich w tytule rozdziału o określenie „ogólne” jest zbędne, skoro standardy to właśnie ogólne ustalenia. Trafnie zwrócono w nim uwagę na ewolucje prawnej regulacji zgromadzeń, w tym zgromadzeń spontanicznych, choć przydałaby się pewnie szersza dyskusja dotycząca obowiązujących reguł prawnych ich zawiązywania, zgłaszania i rozwiązywania. Oczywiście ciekawy fragment dotyczy analizy przyczyn zatrzymań podczas zgromadzeń, choć raczej chodzi tu o prawne podstawy takich zatrzymań, a nie ich przyczyny. Te rozważania są wnikliwe. W kolejnym fragmencie autorka odwołując się do postawionego już na wstępie wniosku o nadużywaniu władzy przez funkcjonariuszy publicznych podczas zatrzymań w istocie nie tyle omawia te przypadki nadużycia co przedstawia konkretne środki przymusu używane wobec uczestników protestów, m.in. zasady użycia siły, kajdanek, pałek służbowych rozmaitego typu, innych form obezwładnienia, w tym tzw. kordonów policyjnych. Tytuł wymaga więc korekty, choć treść jest potrzebna. Przedstawiono tu też pogłębioną analizę kontroli sądowej zatrzymań, brakuje w niej może jedynie odniesienia do orzecznictwa sądowego. Słusznie odwołano się do dorobku nauki procesu karnego w analizie przesłanek kontroli – zasadności, legalności i prawidłowości. Te fragmenty stanowią naturalne uzupełnienie rozważań ogólnych z rozdziału I i II. Bardziej praktyczne znaczenie ma przedstawiona statystyka skuteczności zażaleń składanych w latach 2015-2023. Dane te są interesujące, ale nie obrazują deklarowanego „wpływu zażaleń na zatrzymania” lecz jedynie liczbę, a być może także skalę składanych zażaleń, w tym tendencje rosnące np. w sądach warszawskich w okresie nasilenia protestów publicznych. Dyskusja przedstawionych tabel potwierdza to spostrzeżenie.

Rozdział IV zawiera omówienie zmian obowiązujących regulacji prawnych dokonanych w latach 2015-2023 w zakresie zgromadzeń publicznych. To ważna i potrzebna część pracy. Ona bowiem w sposób dobitny pokazuje prawdziwe intencje organów władzy publicznej w zakresie przestrzegania wolności i praw jednostki do wyrażania własnych

poglądów w ramach publicznych protestów. Wydaje się, że z tym fragmentem rozważań można i warto zadać najważniejsze - obok instrumentalnego stosowania prawa - pytania o intencje władzy publicznej i różnice między deklarowanym, a realizowanym za pomocą instrumentów prawnych obowiązkiem poszanowania konstytucyjnych wolności jednostki. Autorka intuicyjnie trafnie widzi te problemy i stara się je omówić. Wypada żałować, że ta perspektywa nie została pogłębiona, ale w części wynika to przyjęcia wstępnych założeń pracy, o czym była wyżej mowa. Należy z uznaniem podejść do poszerzenia perspektywy badawczej do zmian wprowadzanych w obowiązującym prawie przed 2015 r., w tym w odniesieniu do publicznych protestów z lat 2011 i później. Tylko w takim szerszym ujęciu można dostrzec ewolucję działania organów władzy, które od zamierzeń i niezdecydowanych działań przechodzą do tworzenia rozwiązań prawnych o wprost instrumentalnym antywolnościowym przeznaczeniu. Analiza zmian prawa i ich znaczenia jest bardzo ciekawa, na dobrym poziomie i jednocześnie pouczająca dla czytelnika. To wartościowe fragmenty istotne dla całej pracy. Być może należało wyodrębnić fragmenty rozważań dotyczące praktyki – w tym sposobu traktowania sędziów, którzy nie spełniali oczekiwań władzy wykonawczej w zakresie realizacji nowych regulacji prawnych. Ten opis wpływania na niezależność sądów stanowi zagadnienie związane, ale nieco jednak inne. Wnikliwe są analizy ograniczenia wolności zgromadzeń poprzez zmiany prawa w okresie pandemii COVID-19, w tym za pomocą aktów podustawowych (rozporządzeń), w tym wyłączenia mocą rozporządzeń niemal w całości wolności zgromadzeń (rozporządzenie z 26 marca 2021 r., potem kolejne z maja 2021 r.). Autorka nie dostrzegła jednak, czego wypada żałować poza nielicznymi wyjątkami orzecznictwa Sądu Najwyższego, które krytycznie oceniło możliwość wprowadzania tych ograniczeń aktami podustawowymi, a następnie wpłynęło na zmiany prawa. Dostrzegła jednak trafnie m.in. znaczenie wyroku SN IV KK 238/21 z 1 lipca 2021 r. dla dalszej ewolucji przepisów prawa w tym zakresie. Pozytywnie ocenić należy dalsze fragmenty, w których autorka analizuje zmiany prawne w zakresie wysokości sankcji, w tym karnych i wykroczeniowych wprowadzanych wraz z ograniczaniem wolności zgromadzeń publicznych, w tym w tzw. tarczach antykryzysowych (w tym art. 161 k.k. i art. 65a k.w., kar pieniężnych w ustawach covidowych. Bardzo wartościowe wydaje się przykładowe omówienie protestów społecznych w latach 2015-2023, zawierające omówienie największych protestów i ich przebiegu. Wypada żałować, że autorka nie pokusiła się o pewne uporządkowanie i choćby wyodrębnienie tego zestawienia, albowiem ono na to z pewnością pewno zasługuje, także ze względu na przedmiot samej pracy, a być może zasługuje także na pogłębienie. Nieco na wyrost więc stwierdza autorka na s. 211, że dokonano tu „szczegółowej

analizy tego, jakie protesty miały miejsce”, a z pewnością taka analiza właśnie szczegółowa, a nie przykładowa, byłaby niezwykle wartościowa. Omówienie tego zjawiska na s. 211-213 zasługuje na wyodrębnienie w osobnym punkcie i być może rozszerzenie. Praktyczny, ciekawy wymiar ma omówienie przebiegu zatrzymań dokonywanych w związku z w trakcie protestów publicznych (p.4.5), który w istocie też ma charakter przykładowego omówienia nagłośnionych medialnie przypadków, stanowi rozwinięcie analizy przebiegu zgromadzeń wcześniej przedstawionego. Tutaj właśnie w istocie autorka wskazuje na przypadki nadużycia uprawnień przez funkcjonariuszy publicznych, a nie w rozdziale III. Trafne jest krótkie i gorzkie podsumowanie stanu prawnego i poziomu stosowania prawa w zakresie wolności zgromadzeń na koniec tego rozdziału.

Rozdział V zawiera kluczowe dla całej pracy przedstawienie i omówienie wyników badań aktowych. Dla potrzeb rozprawy autorka przeprowadziła analizę akt sądowych badając rozpoznanie przez sądy zażaleń na zatrzymanie stosowane w trybie art. 246 k.p.k. oraz art. 47 k.p.s.w. Założenia badań i omówienie ich metodologii jest prawidłowe, badania ze względu na ich zakres – przeanalizowanych 1167 akt spraw w 16 sądach rejonowych w 9 miastach w Polsce, w których organizowane były protesty społeczne, spośród których 148 spraw dotyczyło bezpośrednio tytułowej problematyki badawczej – mogą być uznane za w pełni miarodajne dla dokonania ustaleń istotnych z punktu widzenia opisanego praktyki, a także dla ustaleń naukowych. W kolejności omówione zostały sprawy wyróżnione ze względu na kryterium: zasadności zatrzymania, legalności oraz prawidłowości. Tu mieszczą się kluczowe dla pracy rozważania. Dyskusja przedstawiona w tej części przez autorkę jest wartościowa i na wysokim poziomie. Wskazuje na pasję badawczą, dobre zrozumienie istoty omawianych zagadnień, umiejętność powiązania treści obowiązującego prawa z celem stosowania zatrzymania, kryteriami oceny wypracowanymi w orzecznictwie i celem podejmowanych czynności kontrolnych. Autorka ujawnia realne podstawy zasadności zażaleń, jak brak uzasadnionego przypuszczenia popełnienia przestępstwa, brak wiarygodności zeznań funkcjonariuszy publicznych, brak realizacji przesłanek szczególnych realizacji czynu zabronionego, któremu mieli zapobiegać funkcjonariusze dokonując zatrzymania, prowokujące zachowanie i szereg innych okoliczności, których bez badania praktyki nie da się ustalić. Wartościowe są także rozważania w zakresie oceny odmowy okazania dokumentu tożsamości i ujawnienia danych osobowych, odmowy opuszczenia miejsca jako podstawy zatrzymania, utrudniania wykonywania czynności służbowych, naruszenia zakazu udziału w zgromadzeniach w okresie pandemii, ukazujące instrumentalne stosowanie form przymusu przez funkcjonariuszy publicznych (gł. Policji). Podobnie ocenić należy badania w zakresie

zasadności zatrzymania dokonywanego na podstawie art. 15 ust. 1 pkt. 3 ustawy o Policji, zwłaszcza poprzez ukazanie nieproporcjonalności działań funkcjonariuszy, w tym w związku z czynnościami legitymowania i negatywnej oceny tych zachowań przez sąd. Wartościowa jest analiza podstaw ocen sądów w części w której odwoływały się one do konstytucyjnych gwarancji poszanowania wolności i negatywnie oceniały podstawę prawną działania w zakresie zatrzymania za udział w zgromadzeniach, odmowę noszenia maseczek, ograniczenie przemieszczania się po terytorium kraju, jak i samo stosowanie prawa. Analiza nie została jednak dokończona...

Tu pojawia się w rozprawie niespodzianka dla recenzenta. Zaskakująca treść pojawia się na s. 263 rozprawy – przerywając tok rozważań – by przejść z tematu rozprawy na grunt procedury cywilnej !!! i przedstawić uwagi dotyczące „zażalenia na postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności” przysługującego spadkobiercy. Cała strona rozprawy dotyczy pozycji spadkobiercy i przyjęcia spadku – także z odwołaniem do literatury z zakresu prawa i postępowania cywilnego. Nie jest to w mojej ocenie część ocenianej rozprawy doktorskiej, lecz raczej zupełnie innej pracy – nie wiadomo czy tej samej autorki czy także innego autora. Tajemnicą pozostaje, jak przedostała się do ocenianej pracy?

W dalszej części przedstawiono analizę legalności zatrzymań w oparciu o materiał badawczy, wskazując na trzy sposoby interpretacji tej przesłanki – od wąskiej i formalnej do szerokiej – przez sądy kontrolujące zatrzymania. Być może warto jednak posłużyć się pojęciem wykładni jednolitej jako procesu dekodowania treści normy z przepisu i przedstawiania nie pierwszej, drugiej, trzeciej wykładni, lecz trzech jej wyników, trzech przykładów rekonstrukcji treści normy albo po prostu trzech możliwych sposobów wykładni, bo reguły w niej stosowane nie ulegają zmianie. Same uwagi są jednak bardzo ciekawe. Podobna ocena dotyczy analizy kryterium prawidłowości zatrzymania – jako stosunkowo skutecznej podstawy zażaleniowej (67 spraw) i dyskusji podstaw oceny sądów, z odniesieniem do stopnia realizacji uprawnień zatrzymanego (znów jednak zabrakło jasnego odróżnienia prawa do obrony podejrzanego i prawa zatrzymanego do kontaktu z adwokatem/radcą prawnym). Te fragmenty oraz analiza zatrzymań w celu ustalenia tożsamości dostarcza autorce materiału do obrazowania tezy o nadużywaniu uprawnień przez funkcjonariuszy państwa (m.in. kwestia sporządzenia protokołu zatrzymania, czasu jego trwania i nieuzasadnionego przedłużania zatrzymania, pozorność czynności legitymowania) kosztem wolności osobistej osób protestujących. Jest więc ważna dla całej pracy. Osobnej uwagi wymagają trafne analizy nadużycia środków przymusu bezpośredniego przedstawione w dalszej części analizy, obejmujące 19,4 % spraw objętych bezpośrednim badaniem. To coś

więcej niż intuicja wynikająca z obserwacji praktyki ograniczania wolności zgromadzeń z lat 2015-2023, lecz wyniki obrazujące katastrofalny stan przestrzegania prawa przez funkcjonariuszy publicznych. Podobnie ocenić należy analizę stosowania tzw. kordonów policyjnych, prowadzących do ograniczenia swobody przemieszczania się osób protestujących publicznie, wywożenia zatrzymanych poza miejsce zatrzymania, czy analizowany brak zapewnienia odpowiednich warunków bytowych zatrzymanym. Podsumowanie stanowi udane omówienie wyników ze wskazaniem, że w zaledwie 31.97% spraw zatrzymanie było realizowane w pełni zgodnie z prawem znaczące jest dostrzeżenie, że przepisy Konstytucji, a także gwarancje zawarte w EKPC stanowią istotne podstawy decyzji sądu.

W rozdziale VI przedstawiono analizę przeprowadzonych badań, choć w istocie w części rozważania te stanowią również swoisty komentarz do wydarzeń politycznych i instrumentalizmu w stosowaniu prawa przez przedstawicieli organów władzy publicznej. Jest to analiza krytyczna, a jednocześnie konkretna, oparta na trafnych spostrzeżeniach i umiejętnej analizie danych – badanych spraw a także dostępnych publikacji. Autorka wskazuje na nadmierną ingerencję organów władzy publicznej (określanych niekiedy nieprecyzyjnie jak organy ścigania) w wolność jednostki, identyfikuje powody nieprawidłowego stosowania zatrzymania, w tym trafnie identyfikuje niedostateczny poziom wykształcenia i kwalifikacji. Wydaje się, że w tej części analizy zabrakło bezpośredniego odniesienia do badanych spraw i powoływanie się na ogólne wskazania bez przywołania sygnatur badanych spraw (jak czyniła to autorka w rozdziale V). Ciekawa jest analiza instytucjonalnego nadzoru nad Policją, czy roli Rzecznika Praw Obywatelskich. Nie do końca jest za to zrozumiała teza przedstawiona w tej części pracy o „powierzchnowym stosowaniu prawa przez sądy” – mającym wynikać z rozbieżności w wykładni (a zapewne oceny) kryterium legalności zatrzymania, oraz akceptowania przez sądy „najwyższej wykładni legalności”. Autorka polemizuje w tej części nie tyle z „powierzchnowością stosowania prawa” lecz z poglądami które uznają wąskie rozumienie przesłanki legalności za prawidłowe. Wydaje się, że ten, ciekawy w istocie fragment pracy o „najwyższej wykładni kryterium legalności” rozumianej jednocześnie jako „najwyższe kryterium legalności” wymaga dopracowania i precyzji wypowiedzi. Trafne są uwagi co do znaczenia orzeczenia w sprawie Siedlecka p-ko Polsce dla kształtowania prawidłowej praktyki działania organów Policji w stosunku do uczestników publicznych zgromadzeń podlegających procedurze tzw. legitymacji. Potrzebne są również analizy orzecznictwa sądów w zakresie przyznania odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne zatrzymanie. Za ciekaw uznać należy

fragmenty pracy dotyczące dostrzeżonych luk w prawie – przede wszystkim w zakresie stosowania przepisów o zatrzymaniu i ocenie jego zasadności, legalności i prawidłowości, a także poprawa pragmatyki działania i szkolenia funkcjonariuszy Policji. Odróżniać jednak należy przy formułowaniu wniosków sytuację osoby uczestniczącej w postępowaniu karnym, od osoby zatrzymanej w trakcie publicznych protestów, czy poddanej procedurze ustalenia tożsamości, także w kontekście postulatów implementacji dyrektywy 2012/13/UE oraz 2013/48/UE i 2016/1919.

Zakończenie pracy to spójna i udana synteza dokonanych ustaleń, podkreślająca prawidłowość przyjętej metodologii i kolejności rozważań. Zrekapitulowano w nim podstawowe wnioski pracy, częściowo przedstawione w podsumowaniu rozdziałów V i VI. Wskazane kierunki zmiany obowiązujących przepisów (m.in. dostęp do akt, regulacji w zakresie tzw. zgromadzeń cyklicznych, wprowadzenia efektywnych instrumentów kontroli działania Policji) oraz praktyki stosowania prawa są spójne z przedstawionymi wynikami badań (dostęp do adwokata/radcy prawnego, zwiększenie poziomu wyszkolenia, zmiany praktyki sądowej oceny przesłanek zatrzymania). Szkoda, że postulaty są opisowe i nie przybrały bardziej konkretnej postaci.

5. Strona formalna pracy zasługuje na pozytywną ocenę. Rozprawa napisana jest dobrym językiem, zdania formułowane w sposób jasny, kwestie złożone i wymagające przedstawione są klarownie. Doktorantka jest w swoich rozważaniach konkretna i przedstawia wprost omawiane zagadnienia, formułując swoje tezy jasno i jednoznacznie. Rozprawa jest co do zasady starannie edytowana, zawiera niewiele omyłek literowych oraz pominięć. Rzadkie są potknięcia językowe czy błędy logiczne. Błędy w zapisie i sposobie cytowania nie są częste. Należy jednak pamiętać by nie zaczynać zdania od skrótu (np. „Art. 31 ust. 1 ...”). Dostrzegalnym formalnym mankamentem pracy jest brak podziału pracy na proporcjonalnie odmierzane akapity w pracy, zwłaszcza tam, gdzie pojawia się nowa myśl, co istotnie utrudnia płynne czytanie. Niektóre z nich są nadmiernie długie, co osłabia koncentrację na istocie rozważanych zagadnień. Autorka nie stosuje prawidłowo podziałów wewnętrznych – por. p.1.3, p. 1.3.1 (s.47) i wiele kolejnych, bo skoro decyduje się podzielić jakiś fragment pracy – wskazany przykładowo p. 1.3 na mniejsze fragmenty, to podział dotyczyć go musi w całości, a zatem nie może być tak, że po części rozważań oznaczonych jako p. 1.3 następuje p. 1.3.1 i 1.3.2. etc. Podobnie wielokrotnie (m.in. 2.1. s.63 i n.; p. 2. S. 80 i n.; pkt. 3.4 s.160 a po kilku stronach 3.4.1 s.165; itd.). To dość powszechny błąd spotykany w pracach doktorskich, jednak wymagający korekty. Niejasny jest też powód wewnętrznego

dotatkowego numerowania punktów w ramach rozdziałów poprzez poprzedzanie ich arabską liczbą odpowiadającą numerowi liczby rzymskiej rozdziału – np. w Rozdziale III wyliczenie rozpoczyna się od pkt. 3.1 zamiast pkt. 1 – co stanowi zbędną komplikację punktacji i miałyby oczywiście sens, gdyby same rozdziały numerowane były także wyliczeniem arabskim.

6. W konsekwencji powyższych ocen i uwag wskazuję, że mając na względzie wybór tematu, przyjęte założenia, metody i cele badawcze oraz przeprowadzoną w rozprawie analizę podstawowych dla niej zagadnień, praca stanowi istotny wkład w rozwój nauk prawnych, prezentując samodzielne i oryginalne rozwiązanie zagadnienia o istotnym znaczeniu naukowym. Jestem zupełnie przekonany, że zasługuje także na wydanie w postaci książki.

W mojej opinii recenzowana rozprawa doktorska mgr Agaty Żebrowskiej pt. „Instytucja zatrzymania a gwarancje praw i wolności człowieka w związku z protestami społecznymi w latach 2015-2023” spełnia wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2024 r., poz. 1571), stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i może stanowić podstawę do przeprowadzenia dalszych czynności w postępowaniu o nadaniu stopnia doktora nauk prawnych.

/-Paweł Wiliński-/

Poznań, 9 września 2026 r.